

1984

Jan van Duin (1948) is filosoof en keramist. Voor het eerste werd hij opgeleid in Groningen, de keramiek leerde hij in Japan. Hij kwam in 1984 in het Veem en was zelfwerkzaamheidscoördinator en zat in de beheerscommissie. Maar bovenal volgde hij kritisch iedere stap in het Veem zette op weg naar legalisatie.

‘Er zijn talloze voorbeelden van waardevolle initiatieven die door inmenging van bureaucratie verloren zijn gegaan. Het Veem heeft de slag overleefd.’

Toen ik zeven jaar geleden de kans kreeg een ruimte in het Veem te bouwen, zag ik daarin de mogelijkheid om mee te werken aan een project dat net die democratische en op het kollektief afgestemde elementen bezat die me na aan het hart lagen.

Tijdens een driejarig verblijf in Japan had ik de fascinerende dynamiek van een kollektief ingestelde cultuur ondergaan en de positieve sfeer in het Veem sloot daar wonderwel op aan. Het Veem leek een van de schaarse overblijfselen van de geest van de jaren zestig en pretendeerde meer te zijn dan een doorsnee kraakpand; er lag een grote nadruk op de kollektieve samenwerking en het was geen woon-, maar een werkgebouw. Het Veem was met al zijn idealisme een initiatief tegen de vervreemding in de samenleving. Dat sprak me aan. Mijn aanvankelijke enthousiasme was van korte duur. De eerste adviesraadvergadering, die ik als nieuw lid bijwoonde (10-10-1984) en waar ik voor het eerst kennis maakte met het merendeel van de mensen in het Veem, handelde over de vraag of het Veem een subsidie van de gemeente moest accepteren voor een ingrijpende en dure renovatie van de gebouwen. (Voor hetzelfde bedrag wordt zeven jaar later het oude hoofdgebouw van de HAL tot een vijfsterrenhotel verbouwd!) Ik was verbijsterd. Niet alleen vanwege de geldbedragen en de opzet van de plannen die niets te maken leken te hebben met de mensen die ik om me heen zag, maar vooral door de verve waarmee de onderhandelaars van het Veem de plannen verdedigden. De mentaliteit van de voormannen van het Veem bleek totaal anders dan dan ik me op grond van de doelstellingen had voorgesteld. Het was het type dat graag met ambtenaren overlegt. Dat type had ik vaker meegemaakt. Het was duidelijk dat een groot deel van de mensen het voorgestelde verbouwingsplan financieel niet zou overleven vanwege de veel te hoge huren, die na de verbouwing zou den moeten worden gevraagd.

De gemeente dwong in feite een immorele keuze af van mensen die tot dan solidair waren geweest en eensgezind hadden samengewerkt. Het was de verkrachting van de integriteit van een groep en dat zou ook blijken.

In ruil voor de financiële bijdrage eiste de gemeente bovendien onaanvaardbaar grote zeggenschap over het Veem. Zo moest het Veem zich openstellen voor kandidaten van de gemeente en werd het verboden een draagkrachtbeginsel in te voeren. De schending van de autonomie van het Veem in essentiële zaken als de toelating van nieuwe leden en de verdeling van de lasten – beide behorend tot het grondrecht van vereniging – zou als splijtzwam werken in de fragiele gemeenschap die in drie jaar was gegroeid. Het ging de gemeente klaarblijkelijk niet om de ‘toevallige’ mensen, maar om de gebouwen, niet om de kwaliteit van het initiatief, maar om het rendement van de investering. De brandweer en BTW kwamen met de hoogste eisen, eisen waaraan zelfs hotels en grootwinkelbedrijven niet behoeven te voldoen. Eisen bovendien, die, als zo vaak, net al datgene zouden vernietigen dat het speciale karakter en de specifieke sfeer bepaalt. De gemeente wilde een op háár maat gesneden berijfsverzamelgebouw, waar ze met haar eigen probleemgevallenterecht

kon. Het Veem wilde zichzelf blijven en behouden. Niettemin zwichtte een meerderheid van de adviesraad voor de zware druk van het toenmalige bestuur, die met het schrikbeeld van ontruiming schermde, en ging akkoord met de subsidie. Wederom had de overheid een waarde vol initiatief in de houdgreep en dreigde het in een dodelijke omhelzing te nemen.

Zoals te verwachten viel verspreidde, met de officiële intrede van de gemeente, het bureaucratiesyndroom zich als een slopende geestesziekte door het Veem. De praters kregen het voor het zeggen, de doeners legden het bijltje erbij neer. De animo verdampte omdat de kollektieve verantwoordelijkheid vervangen leek door het diktaat van de gemeente. Vanuit het bestuur werd keer op keer het nut van de zelfwerkzaamheid ter discussie gesteld. In plotselinge machtsverdwazing legde en de bijl aan de wortel van het Veem. Een van de voormannen liet zich alvast betalen voor zijn zelfwerkzaamheid ('dan leert het Veem wennen aan de maatschappij', sic) en installeerde zich als een soort opbouwwerker in het kantoor (alsof we aan een gemeentelijk heropvoedingsproject waren begonnen; er ging een schok door het Veem). De zakelijkheid begon het idealisme te ontcrachten. Het Veem moest efficiënt worden ene representatief, de metamorfose van een kraakpand, de trots van de Veembestuurders, de kraakparel van de gemeente Amsterdam.

Het Veem dreigde te desintegreren. Om de ingezette vervreemding van elkaar en van de oorspronkelijke doelstellingen een halt toe te roepen was het zaak weer greep te krijgen op de dagelijkse werkelijkheid van het Veem. De zelfwerkzaamheid werd in weerwil van de demoraliserende geluiden uit het bestuur, nieuw leven ingeblazen. De vrouwen werden steeds meer betrokken bij het werk. De eerste periode zelfwerkzaamheid nieuwe stijl werd afgesloten met een feest, opgeluisterd door een onvergetelijk optreden van de legendariese 'Veem All Stars'.

Restaurant Willy opende zijn deuren op de belétage.

De invloed van de adviesraad werd vergroot door de verantwoordelijkheid voor het Veem weer daar te leggen waar hij hoorde: bij alle leden van het Veem. Dat ging niet zonder slag of stoot. De vergaderingen zijn vaak het toneel geweest van felle botsingen en woede-uitbarstingen. (verzuchtte een tijdelijke kracht ooit: 'ik was gewaarschuwd dat het erg was, maar zó erg, nee...'). Diepe frustraties leefden bij degenen die het oorspronkelijke élan zagen verzanden in bureaucratisering, de betrokkenheid zagen wegebben met het groeiende aantal leden en de idealen bezwijken onder de hang naar het gangbare.

De grotere controle die de adviesraad uitoefende op het beleid had grote voordelen. Iedereen behield in beginsel daadwerkelijk invloed op de gang van zaken, zoals de voorgang (of stagnatie) van de onderhandelingen met de gemeente, de prioriteit van investeringen, het vaststellen van huisregels en het aannemen van nieuwe leden.

Een belangrijk voordeel in de latere strategie tegenover de gemeente was het argument voor de onderhandelaars dat ze gevonden waren aan de adviesraad als beschermer van de 'grondwet' van het Veem. De onderhandelaars en het bestuur kregen altijd maar beperkte mandaten, zeer tot ongenoegen van de gemeente én henzelf.

Vermoedelijk door het beperkte mandaat en de toenemende controle van de adviesraad ruimden de eerste onderhandelaars het veld. Er ontstond een bestuurskrisis. De adviesraad besloot de stichting om te vormen tot een vereniging, omdat het Veem feitelijk al als vereniging funktioneerde en om de democratische controle op het bestuur juridies vast te leggen. Een nieuw, breed opgezet bestuur, dat een afspiegeling vormde van de verschillende stromingen in het Veem, werd geformeerd (zomer 1986). Een team van wee man uit het bestuur zette zich aan de taak een begroting op te tellen en de bouwplannen op alle

denkbare manieren financieel bij te stellen. De ambtelijke projectgroep, die het Veem inmiddels onder kuratele hield, stelde voortdurend 'deadlines' voor beslissingen, waardoor het Veem nooit toekwam aan een afgewogen beleid. De gemeente volharde in haar pressiestrategie. Het heeft vijf jaar en duizenden ambtelijke uren gekost. Het Veem liet zich niet dwingen.

De organisatie van het Veem, gebaseerd op zelfbestuur en vrijwilligheid heeft kwetsbare kanten. De afhankelijkheid van de persoonlijke inzet van leden schept een continuïteitsprobleem dat zich ook verscheidene malen scherp heeft doen voelen. Maar juist omdat er in het verleden zoveel aanvankelijk onoverkomelijk lijkende problemen zijn opgelost is er reden voor enig vertrouwen in de toekomst. Op momenten dat het Veem onder interne spanningen leek te bezwijken zorgde de wonderlijke dynamiek van de gedeelde verantwoordelijkheid ervoor dat de crises werden overwonnen en er steeds opnieuw mensen te vinden waren die de opengevallen plaatsen wilden innemen. Zo groeit nu ook het aantal mensen met ervaring in het beheer van het Veem, waar in tijden van nood een beroep op gedaan kan worden.

Bovendien zal op den duur wellicht blijken dat het beheer tamelijk eenvoudig is. Alleen met de huidige organisatievorm zijn de vertrouwde openheid en de lage beheerskosten (en dus betaalbare huren) te garanderen. Veel hangt af de, al is het alleen maar passieve, medewerking van de Veemleden.

De organisatie van het Veem, die zeer informeel is, lijkt op een organisme waarvan alle functies op elkaar ingrijpen. Als er ergens iets hapert heeft dit zijn weerslag op het geheel. Het is een moeizaam, maar waardevol leerproces, waarin je niet alleen met anderen, maar ook met jezelf op een pijnlijke wijze kan worden gekonfronteerd. De weerzin om op te treden tegen leden die zich niet aan de grondregels houden, is een van de zwakste aspecten van het zelfbestuur. De noodzaak om naast een eigenbelang ook een kollektief belang te dienen blijft een moeilijke opgave. Sommigen gedragen zich helaas echt schaamteloos.

Het Veem zou uit kunnen groeien tot een 'veem' in de oudste betekenis van dat woord: (Van Dale) 'een groep van personen binnen een gilde (middeleeuwse broederschappen of verenigingen tot onderlinge hulp en het houden van gezellige bijeenkomsten), die voor gezamenlijke rekening en risico bepaalde werkzaamheden, die tot de sfeer van het gilde behoren, verricht.' De zelfwerkzaamheid, de banklening, het groeiend aantal werkkontakten tussen leden, de vrijdagmiddagborrels en zo nu dan een feest, dát bepaalt de sfeer in het Veem.

Je hoeft niet naar de middeleeuwen terug te verlangen om in te zien dat hier waarden aan de orde zijn, die het nastreven waard zijn. Dat ze in dit tijdsgewricht met zijn zogenaamde 'individualisering' weinig weerklank vinden, of zelfs 'verouderd' aandoen, zegt meer over de vervreemding in de huidige samenleving, dan over de dynamiek van deze waarden zelf. De geestelijke armoede en vereenzaming in de industriële maatschappij die zich uit in toenemende arbeidsongeschiktheid (vervreemding van de werksfeer), toenemende depressiviteit, paranoia, kriminaliteit en geweldpleging, het is allemaal terug te voeren op de onzichtbare vervreemding in de samenleving. Op de vervreemding van individuen van elkaar, van het kollektieve belang en tenslotte van zichzelf.

Het is kenmerkend dat de overheid –trendgevoelig als het haar uitkomt- 'individualisering van de burger' propageert om de 'verantwoordelijk van de burger' te vergroten. Welke verantwoordelijkheid? Wanneer een groep burgers werkelijk verantwoordelijkheid neemt,

een eigen initiatief ontwikkelt en 'voor eigen rekening en risico' aan de slag gaat, dan is de overheid er als de kippen bij om alles aan regels te binden, om greep te krijgen op een spontane ontwikkeling, om kortom, een groep burgers die zijn nek uitsteekt, gelijk te schakelen. Het Veem is bijna te gronde gegaan aan de interne verdeeldheid die de bedilzucht van de overheid veroorzaakte. Er zijn talloze voorbeelden van waardevolle initiatieven die door inmenging van de burokratie, van zichzelf vervreemd, verloren zijn gegaan. De bezeten regelzucht van de Nederlandse overheid fnuikt de natuurlijke dynamiek van de samenleving. Het Veem heeft de slag met de burokratie overleefd.

Werkpanden in de stijl van het Veem, dat wil zeggen een symbiose van kunsten en ambachten van een grote verscheidenheid aan activiteiten binnen een samenhangend geheel, zouden bij tientallen in het Nederland de kans moeten krijgen. Het ware potentieel van het Veem is wellicht nog niet eens tot ontwikkeling gekomen door alle problemen en het gebrek aan ervaring. Dat er meer onderlinge werkkontakten zullen komen lijkt evenwel zeker. Zo zou het beproefde organisatorische model van de vemen in het verleden, waarbij partikulier initiatief en kollektiviteit hand in hand gaan, een vruchtbaar samenwerkingsmodel voor deze tijd kunnen blijken.

De vemen en gilden waren tenslotte eertijds de pijlers van de economische en kulturele bloei van Europa.